

POGLEDI NA PREPREČEVANJE KRIMINALITETE V POZNO MODERNIH DRUŽBAH

Povzetek. *Autor v prispevku predstavlja novejšje poglede na preprečevanje kriminalitete in dileme v zvezi z njo. Ob tem tudi razmišlja o razsežnostih in pojmovanju kriminalne prevencije ter predstavlja mesto in pomen kriminalne prevencije, vlogo države in politike pri razumevanju preprečevanja kriminalitete. Poleg tega avtor razpravlja še o preprečevanju kriminalitete kot novi paradigmi v družbenem nadzorstvu in ozadju kriminalno preventivne dejavnosti ter predstavi nekatere poskuse klasifikacije kriminalne prevencije.*

Ključne besede: *kriminaliteta, preprečevanje, post moderna, družbeno nadzorstvo, preprečevanje kriminalitete.*

716

Uvod

Preprečevanje kriminalitete je profesionalno področje, ki veliko obeta v prihodnosti in predstavlja velik izziv za praktike, raziskovalce in snovalce različnih politik (Ekblom, 1996).

Hughes (1998) navaja trditev Stranke naravnega prava na evropskih volitvah leta 1995, ki zagovarja vpliv vadbe Maharishi transcendentalne meditacije in jogijskih veščin, ki naj bi vplivale na zmanjšanje stresa med ljudmi, spodbujanje reda in na kolektivno zavest v Evropi. Zagotavljajo znatno zmanjšanje kriminalitete, če se bodo ljudje ukvarjali s to dejavnostjo, saj angleški primer priča o znatnem zmanjšanju kriminalitete v Merseysideu v Liverpoolu od leta 1988, ko se je trend kriminalitete tam, v primerjavi z nacionalnim, zmanjšal za 60 odstotkov. V tistem okolišju so namreč zelo dejavni jogiji, ki učijo Liverpoolčane soočanja s stresom in meditiranja.

Naslednja misel je rahlo komična, pa vendar spominja na preprečevanje nečesa, na kar pravzaprav nimamo neposrednega vpliva. To je kratka zgodba o mladeniču, ki gre po ulici v zaščitni obleki in z veliko palico maha okoli sebe, ob tem pa vpije: "Pojdite stran, pojdite stran!" Takrat ga ustavijo policisti in ga vprašajo, kaj počne. Mladenič pa jim odgovori, da izvaja gibe, ki odganjajo tigre. Policist je bil rahlo zmeden, popraskal se je po glavi in dejal mladeniču: "Toda gospod, saj tukaj že dolgo ni bilo tigrov". In mladenič mu odgovori: "Vidite, že deluje."

¹ Dr. Gorazd Meško, docent za kriminologijo, Visoka policijsko-varnostna šola, Ljubljana.

Skoraj nemogoče je ignorirati ugotovitve o preprečevanju kriminalitete v zgodnjem svetu oz. t.i. kriminalnopreventivni industriji. Za zagovornike "novega preprečevanja kriminalitete" (angl. new crime prevention) je ta ideja povezana z dejavnostmi in časom, ki šele prihaja. Preprečevanje kriminalitete bo dalo delo akademskim raziskovalcem, različnim poslovnim svetovalcem, ocenjevalcem, politikom, snovalcem prakse, profesionalcem, medijem, pa tudi vojski prostovoljcev ter odgovornih in dejavnih državljanov. Nekoliko bolj trezni ali bolje rečeno, skeptični ocenjevalci razmer, pa ugotavljajo, da je preprečevanje kriminalitete cilj korekcijske ideologije, ki se bolj kot s čim drugim ukvarja z nadzorovanjem kriminalitete. Novejše ugotovitve kažejo, da je treba preprečevanje kriminalitete ločiti od kazenskega pravosodja² in jo pojmovati širše kot le onesposabljanje storilcev kaznivih dejanj ter zapiranje v zapore.

Dandanes strokovnjaki razmišljajo o pretirano obetajočih izjavah glede različnih kriminalno preventivnih pobud, akcij, programov ipd. To seveda lahko povežemo s primerom jogijev iz Liverpoola ter zanemarjanjem drugih dejavnikov, na katere smo, ob zaslepitvi z "reklamo", pozabili in pripisali spremembe pravih akterjem. Prav tako takšne učinke ponazarjajo primeri pozivov nekaterih ministrov za notranje zadeve v Veliki Britaniji, ki so spodbujali državljanke, da hodijo zvečer ven, da bi se "borili" proti kriminalu. O tem priča tudi kratka komična zgodba v uvodu predstavitve o mladeniču, ki je preganjal tigre, ki jih v tistem kraju ni bilo in jih tam verjetno nikoli ne bo.

Hughes (1998) kritično ugotavlja, da je preprečevanje kriminalitete področje, ki je segregirano in marginalizirano v družboslovju. To pa zaradi tega, ker sta v ospredju dve vprašanji in sicer: "Kaj deluje in kako naj to merimo?" Gre pravzaprav za neke vrste obsedenosti z iskanjem odgovorov na ti vprašanji.

Vprašanje o tem, kaj "deluje", se navezuje na naraščajočo kriminalno preventivno industrijo in prizadevanja vlad za zmanjševanje kriminalitete ter njihovo razumevanje prizadevanj za preprečevanje kriminalitete. Ali naj glede na to dajejo prednost multiagencijskemu, situacijskemu, socialnemu pristopu ali partnerstvu pri prizadevanjih proti kriminaliteti in ali prizadevanje za preprečevanje kriminalitete spada med dejavnosti, ki jih spodbuja in nadzira izključno policija?

Večina literature o preprečevanju kriminalitete je "tehnicistične" in "administrativne" narave, kar se je pokazalo kot problematično predvsem v angleški praksi v sedemdesetih letih, ko je bilo to značilno tudi za angleško kriminalno preventivno prakso, ki se je kasneje pokazala kot zgrešena, znanstveno neutemeljena in izključno politiki služeca ob neupoštevanju možnih negativnih in nezaželenih posledic različnih ukrepov.³

Pomembni vprašanji sta: "Kakšna je zveza med preprečevanjem kriminalitete z vzdrževanjem, spreminjanjem družbenega reda? Zakaj lahko najdemo različne

² Kazensko pravosodje v tem kontekstu je pojmovano kot je to v ameriški in angleški praksi, kjer storilca kaznivega dejanja obravnavajo kot subjekti dela naslednjih institucij: policije, sodišč in zaporov, ki so "nerazdružljiv (procesni) okvir" obravnave storilcev kaznivih dejanj.

³ Administrativna kriminologija je značilna za prakso angleškega notranjega ministrstva (Home Office) od leta 1970 dalje. Glede na kritike levih realistov, ji je mogoče očitati "znanstveno podporo" tistim, ki so na oblasti z uresničevanjem različnih kriminalno preventivnih idej in tehničnega ocenjevanja le-teh.

strategije preprečevanja kriminalitete na različnih krajih v različnih časovnih obdobjih?"

Hughes (1998) poglobljeno predstavlja Beckove (1992) pojme kot so: "družba tveganja"⁵ pozna moderna,⁶ povračilni vigilantizem, rehabilitacija idr. in pri tem opozarja, da je poseben problem nejasno pojmovanje kriminalne prevencije v okviru sodobne kriminologije. Poleg tega prevladuje pragmatizem v diskurzih⁷ o kriminaliteti in njenem obvladovanju. Avtor predlaga reakcijo proti tradicionalni kaznovalni politiki, za katero je značilno strogo kaznovanje ter usmeritev izključno v onemogočanje storilcev kaznivih dejanj. V svojem delu opravi tudi zgodovinski pregled poskusov preprečevanja kriminalitete in se postavi v okvir (zgodnje) klasicistične⁸ in pozitivistične⁹ šole. Filozofije, ki jih pisec predstavi, so: situacijska, multiagencijska in skupnostna. Situacijsko preprečevanje kriminalitete vsebuje ukrepe za nadziranje in zmanjševanje možnosti za storitev kaznivih dejanj, te ukrepe pa povezuje z neoliberalističnimi prizadevanji za zaščito kapitala in dobička. Managerski¹⁰ ali multiagencijski pristop k preprečevanju kriminalitete označujejo prizadevanja vplivnih oz. ključnih oseb v skupnosti, organizacijah in državnih službah za sodelovanje in varnost v skupnostih. V tem primeru govorimo o situacijskih in socialnih intervencijah, ki imajo progresivne in regresivne učinke.¹⁰ V skupnostnem preprečevanju kriminalitete spoznamo konservativne in danes prevladujoče klice k moralnim skupnostim. To pomeni klic h konservativno organiziranim skupnostim in nostalgično vračanje k moralno avtoritarnim oblikam vzgoje, ki pa niso samo posledica nestanovitnosti in nepredvidljivosti v poznem modernem obdobju. Kritično razmišlja o levem pluralizmu, socialni demokraciji in abolicionističnih prizadevanjih. Posledica konservativnih in naprednih diskur-

⁵ Družba tveganja se pojavi v dobi pozne moderne, ko je negotovost vse večja tako na področju industrije kot razredne družbe, znanosti idr. Pojavlja se vse več globalnih, lokalnih in individualnih tveganj, ki so opredeljena kot verjetnost fizičnega poškodovanja zaradi tehnološkega in drugih procesov. Prevladujoča kultura je obsedena s strahovi pred tveganjem in iskanjem varnosti. Več o tem glej tudi v Furedijevem delu (1998), *Culture of Fear - Risk-taking and the morality of low expectation*, Cassell, London.

⁶ Pojavi se v socioloških razpravah o večjih družbenih spremembah v poznem 20. stoletju. V delu Giddensa (1990) je mogoče razbrati razmišljanja o novih oblikah zaupanja, tveganja, kritične miselnosti in upadanja slepega zaupanja različnim "strokovnjakom". Vsebuje tudi tezo o posledicah procesov globalizacije družbenih odnosov.

⁷ Diskurz lahko pojmuje kot razlago, kako naj znanje organiziramo na specifične načine. Diskurz se nanaša na institucionalizacijo znanja za izvajanje kriminalno preventivne prakse. Diskurzi o kriminalni prevenciji govorijo o razmerjih moči, položajih ter določajo, kaj je problem, in kaj bi glede tega bilo mogoče storiti. Diskurz je torej razprava, ki se opira na razumsko, logično razčlenjevanje.

⁸ Klasicizem je kriminološka šola, ki pojmuje kriminalnost in administriranje kazenskega pravosodja skozi načela razumnosti, izbire, zastraševanja in preventivne moči kaznovanja.

⁹ Pozitivizem je paradigma, ki se je pojavila v devetnajstem stoletju in je temeljila na prepričanju, da je družbeno vedenje mogoče znanstveno preučevati z uporabo empiričnih naravoslovnih metod. Takšne študije naj bi pojasnjevale določene zakonitosti in ponujala zdravila npr. zoper kriminaliteto.

¹⁰ Diskurz, ki predlaga, da je organizacija in koordinacija javnih služb najbolj učinkovita v procesih tržnosti in zamenjave profesionalcev in birokratov z managerji. Boljše upravljanje naj bi bilo zagotovilo za učinkovite in ekonomične rešitve za širok spekter ekonomskih in družbenih problemov.

¹⁰ Več o tem glej v Meško, G. (1996). *Nekatere nezaželene posledice kriminalne prevencije*, Zbornik strokovno-znanstvenih razprav, str. 264-275.

zov je, v smislu preprečevanja kriminalitete, razprava o družbeni pravici (angl. social justice).

Giddens (1990) in Beck (1992) ponujata tri možne modele družbenega nadzorstva v prihodnosti. Prvi je "družba za obzidjem" ali mesta za obzidjem (privatizem in družbeno izključevanje¹¹). Na tem mestu predstavlja Davisovo razmišljanje o Los Angelesu. Drugi model predstavljajo "družbe velikega zaupanja in avtoritarni komunitarizem¹²". Primer za to je japonska kultura. Tretji model so "varna mesta državljanov", ki naj bi predstavljala renesanso odgovornosti državljanov in lokalne skupnosti ter spodbujanje družbene obrambe.

V nadaljevanju besedila predstavljam nekatere poskuse določanja področja kriminalne prevencije, ki vsebujejo razmišljanja o kriminalno preprečevalni industriji, pomenu preprečevanja kriminalitete, državi, politiki reda in miru ter preprečevanja kriminalitete ter razmišljanje o preprečevanju kriminalitete kot novi vodilni paradigmi v družbenem nadzorstvu.

Topologija ali določanje polja kriminalne prevencije

V zadnjih desetletjih smo priča naraščajočemu interesu raziskovalcev, praktikov v kazenskem pravosodju, zasebnih varnostnikov, politikov in javnosti na splošno glede preprečevanja kriminalitete in določanju njenega polja delovanja in preučevanja. Kriminalna prevencija oz. vse, kar naj bi bilo z njo povezano, je še zmeraj dokaj nejasen koncept in predmet velikega zanimanja zahodne kriminologije in kazenskega pravosodja. V zadnjih 20-30 letih so zahodne vlade vodile gibanje za preprečevanje kriminalitete in vplivale na razvoj organiziranih dejavnosti za preprečevanje kriminalitete. Treba je tudi poudariti, da je v tem obdobju prišlo do naraščanja trgovine, zasebne varnosti in tehnik za zmanjševanje viktimizacijskega tveganja. To se kaže na različne načine - od vgradnje dodatnih ključavnic pa do spreminjanja vloge državnih institucij. Kriminalna prevencija je predmet deležen mednarodnega interesa, saj je kar veliko kriminološkega pisanja namenjenega preučevanju varnostne in kriminalno preventivne industrije.

Pomen kriminalne prevencije

Katere dejavnosti so tiste, ki določajo kriminalno prevencijo, vprašanje, na katerega je treba odgovoriti, da bi dobili pregled kriminalno preventivnih dejavnosti. Seveda je popolnoma jasno, da bomo dobili številne in različne odgovore. V angleškem okolju bi bil prvi odgovor, da je najbolj očiten znak preprečevanja kriminalitete bobby na ulici. Omenili bi tudi sosedsko stražo (angl. Neighbourhood watch), dobre ključavnice na vratih, okna z rešetkami ipd. Odgovori bi bili tudi v

¹¹ Angl. social exclusion, je popularna ideja okoli leta 1990, ki se nanaša na načine marginalizacije revnih od ekonomske, politično in kulturno premožnejših delov družbe.

¹² Komunitarizem predstavlja široko filozofsko in sociološko tradicijo, v kateri je poudarek na neformalnih, socialnih vezeh in mrežah za vzdrževanje družbenega reda. Je kritičen do individualističnih teorij družbenega vedenja in družbe kot je neoliberalistična. Ljudi pojmuje kot družbena bitja, ki žive v skupnosti. Označujeta ga dve skrajnosti - konservativni moralizem in radikalne leve variante.

zvezi z različnimi oblikami tehničnega varovanja, zapiranjem storilcev kaznivih dejanj (onemogočanje), doslednim in strogim kaznovanjem (zastraševanje), ki bi ga zagovarjali konservativci. Hkrati pa srečamo bolj človeku prijazno socialno politiko, ki bi jo zagovarjali socialisti.

Preprečevanje kriminalitete na področju podjetništva in poslovnosti se kaže bolj kot zmanjševanje tveganja za poslovanje kot pa preprečevanje poslovne kriminalitete na škodo potrošnikov. Poseben problem predstavlja tudi preprečevanje npr. zavarovalniških goljufij, saj zavarovalniška podjetja pogosto ne prijavijo suma kaznivega dejanja zaradi zmanjšanja ugleda (Yeon-Je, 1988: 205).

Poseben problem predstavlja tudi preprečevanje kriminalitete na intimnem področju (nasilje v družini, zlorabe otrok) in na področju kriminalitete države (kazniva dejanja zoper človekove pravice. Veliko poskusov preprečevanja nasilja v družini, spolnih zlorab, ki so temeljili na represivnem ukrepanju, se je pokazalo kot kontraproduktivno in povzročalo dodatne viktimizacije. Obstajajo dokazi o poskusih policije in kazenskega pravosodja za čim bolj humane postopke za oškodovance takšnih kaznivih dejanj, vendar pa je na tem področju še vedno veliko stereotipov in predsodkov, tako pri profesionalcih kot javnosti.

Iz raznolikosti pojavnih oblik kriminalitete je mogoče sklepati, da ni mogoče govoriti o univerzalni metodi za preprečevanje kriminalitete. Hughes (1998) govori o kameleonskem konceptu, saj preprečevanje kriminalitete obsega različne ukrepe, metode in pobude, ki jih je mogoče v različnih okoliščinah različno razumeti in izvajati.

Država, politika upoštevanja zakonov in reda ter preprečevanje kriminalitete

Kaj pomeni kriminalna prevencija za dejanska prizadevanja kazenskega pravosodja in izvrševanje zakonov ter za vzdrževanje reda v družbi?

Jones s sodelavci (1994) trdi, da je bila večina razprav o kriminalni prevenciji namenjena le razpravljanju in ne spremembam v paradigmi od reaktivnega policijskega dela k v skupnost usmerjenemu policijskemu delu in od zastraševalne vloge kazenskega pravosodja proti drugim oblikam obravnavanja storilcev kaznivih dejanj (npr. poravnava med storilcem in oškodovancem kaznivega dejanja).

Reaktivno policijsko delo je strategija odzivanja na prijave prič ali oškodovancev kaznivih dejanj. Odziv naj bi bil čim hitrejši in čim "učinkovitejši". V okviru zastraševalnega kaznovanja pa govorimo o vse bolj razširjeni uporabi zapora za zastraševanje ljudi, tako individualno kot kolektivno.

Vprašanje je, ali je kriminalna prevencija bolj govorjenje, polno različnih sloganov in političnih izjav, kot pa konkretno ukrepanje in resnična praksa sprememb v institucionalni praksi policije in kazenskega pravosodja ter drugih socialnih služb v neoliberalističnih družbah, kamor lahko uvrstimo tudi slovensko družbo.

Očitno je, da razprave o preprečevanju kriminalitete niso padle na plodna tla in spodbudile politike za spremembo mislenosti glede "obravnavanja" kriminalitete in drugih odklonskih pojavov v zahodnih družbah. Opaziti je, da kratkotrajni programi niso dali zaželenih rezultatov, saj je učinke tudi izredno težko meriti. Znano pa je tudi to, da so izvajalci preventivne dejavnosti običajno dežurni

krivci, ko pride do problemov obvladovanja določenega pojava, v tem primeru kriminalitete.

Namesto tega se vse bolj pojavlja t.i. kultura strogosti in ponovni pojav stroge kaznovalnosti - pri čemer gre bolj za simbolični pomen razkazovanja stroge kaznovalne politike, kot se je to zgodilo že na prehodu v 20. stoletje. Dosledno kaznovanje in represivno policijsko delo pa je oblika ukrepanja, kjer so učinki in dejavnosti hitro vidni in lahko merljivi.

Obravnavati kriminalno prevencijo ločeno od trendov v družbenem nadzorstvu in trenutnih razmer v masovnem zapiranju storilcev npr. v ZDA in Veliki Britaniji in drugih zahodno evropskih državah, bi bilo nesmiselno in vzeto iz konteksta sedanje družbene resničnosti. Kriminalna prevencija brez upoštevanja popularnega penalizma zanika težave, ki nastajajo med praktiki in teoretiki ter politiki.

Politiki obljublajo red in pravičnost in ob tem retorično spretno prepričujejo ljudi o uspešnosti institucionalnih praks pri preprečevanju kriminalitete in o potrebi po vse bolj kaznovalni usmerjenosti pri obravnavanju storilcev kaznivih dejanj.

Tak populizem na svojstven način pomeni olje na ogenj v medijih, ki prikazujejo problem kriminalitete, povzročajo strah pred kriminaliteto med večino ljudi v sodobnih družbah ter s tem preusmerjajo sovraštvo ljudi na nižje sloje družbe, priseljence, migrante idr., saj se poročila o takšni kriminaliteti najpogosteje pojavljajo v medijih.

Nils Christie (1993) ugotavlja, da se družbeno nadzorstvena industrija v ZDA giblje v smeri ustvarjanja "penalnih gulagov". Christie primerja ameriško penalno prakso s Stalinovimi gulagi/kolonijami za masovno segregiranje disidentov in prestopnikov med 1940 in 1950. To je vse bolj značilno tudi za Veliko Britanijo, saj se je zaporska populacija iz 45.000 v letu 1991 povečala na 65.000 v letu 1997. To povečanje je posledica politike konservativcev, ki je temeljila na prepričanju, da zapor deluje zastraševalno in vplivajo na zmanjšanje kriminalitete. Konservativci so vztrajali pri takšni politiki kljub temu, da je večina kriminoloških raziskav pričala o nasprotnem.

Radzinowicz in Wolfgang sta že leta 1971 ugotovila:

"Protislavno je, da najpogostejša kazniva dejanja postanejo glavna preokupacija kazenskega pravosodja in kaznovanja. Družba z nekaj storilci kaznivih dejanj si lahko privošči, da jih vse obsodi in jih pošlje v zapor. Družba z velikim številom storilcev kaznivih dejanj pa mora, preden stori enako, ukrepati tudi na druge načine."

Kriminološka kritika kratkoročnih ukrepov politike ni nekaj novega. Kriminologa Glueck in Glueck (1936) sta pisala o analogiji med prevladujočo metodo za obvladovanje kriminalitete - reaktivnim policijskim delom in zaporno kaznijo in prilivanjem bencina na ogenj in upanjem, da bo ogenj ugasnil.

Kriminalna prevencija - nova paradigma v družbenem nadzorstvu?

Med politiki in kriminologi obstaja razkorak glede vprašanj nadzоровanja kriminalitete in kaznovanja, pa tudi med kriminologi ni soglasja glede tega, ali naj kaz-

novalni ukrepi pri obravnavanju storilcev kaznivih dejanj ostanejo prevladujoči ali ne. Čeprav kritike sodobnega preprečevanja kriminalitete priznavajo, da je kriminalna prevencija trenutno izključno "strokovna" paradigma za razumevanje tega, kako najbolj učinkovito zmanjšati kriminaliteto. Skladno z novo paradigmo, praktične metode kriminalne prevencije nimajo nobene zveze s kaznovanjem niti z izvrševanjem zakonov. Rast zanimanja za kriminalno prevencijo tudi vpliva na pojav miselnosti, da preprečevanja kriminalitete ni mogoče razumeti le kot kaznovanja prestopnikov, ampak kot nekaj več.

Jones (1994) ugotavlja, da je izvajanje kriminalno preventivnih ukrepov v večini primerov izdelek (produkt) specializirane politične in administrativne elite in ga je mogoče pojmovati bolj kot diskurz profesionalcev kot pa predmet splošnega zanimanja.

Sutton (1994) ugotavlja, da so prizadevanja za preprečevanje kriminalitete proti tež pesimizmu in prepričanju, da "nič ne deluje" v poskusih obvladovanja kriminalitete, kar se kaže v upadu tretmanske ideje in ponovne prevlade ideje o "poštenem" kaznovanju (tarifni sistem) in onemogočanju storilcev kaznivih dejanj z dolgotrajnimi zapornimi kaznimi. Pri kriminalni prevenciji gre torej za spremembo od socialnega izključevanja, izločevanja, strogega kaznovanja proti politiki vključevanja in integracije.

Kaj se skriva za kriminalno prevencijo?

Kriminalne prevencije ni enostavno opredeliti, saj je pogojena s konceptualnimi in zgodovinskimi ovirami. Do danes ostaja kriminalna prevencija zelo spolzek teren in prosto plavajoče področje diskurzov o zakonu in redu v družbi. Modele kriminalne prevencije je treba obravnavati zelo pazljivo, saj vsebujejo različna teoretska izhodišča, ki jih največkrat pojmujejo kot socialne in situacijske pristope za preprečevanje kriminalnosti. Zaradi tega je treba kriminalno prevencijo obravnavati v zgodovinskem in političnem kontekstu.

Opredelitve kriminalne prevencije oz. iskanje odgovora na vprašanje, kaj je kriminalna prevencija, so prežete s tautologijo (pojasnjevanje pojma s pojmom samim) kot je npr. Kriminalna prevencija je preprečevanje kaznivih dejanj.

Poleg tega gre tudi za zastraševanje, odvrčanje, spreminjanje storilcev in varovanje posameznikov pred viktimizacijo. S tem so povezani tudi motivi storilcev kaznivih dejanj, problemi okolja. Korekcijsko ideologijo označujejo pojmi onemogočanje, zastraševanje, povračilo, hkrati pa obnova pravičnosti, odvrčanje, dekriminilizacija in abolicija.

Vrste kriminalne prevencije - poskusi klasifikacije

Kljub neenotnim opredelitvam kriminalne prevencije in poskusom kriminologov, da bi to storili, obstaja nekaj različnih klasifikacij prevencije. Obstaja kar nekaj modelov in tipologij, ki tekmujejo med seboj. Ti so odvisni od omejene teoretične narave in izgleda, da bolj temeljijo na ozki tehnični usmeritvi/skrbi glede tega, kako ocenjevati uspeh ali neuspeh določenih preventivnih ukrepov.

V t.i. tehnične vode spada administrativna kriminologija, ki se ukvarja z ocenjevanjem kriminološkega dela na področju preprečevanja kriminalitete. Poskusi tehničnega razvrščanja oz. klasifikacije kriminalne prevencije so pomembni za ugotavljanje odnosov med razpravami o kriminalni prevenciji in nadzoru trendov v moderni¹³ in postmodernej dobi.¹⁴

Po Walklate (1996) je prevencija ukrepanje, s katerim je mogoče oboje - intervencija in napoved izida/rezultata. Z intervencijo/preprečevalnimi ukrepi naj bi dosegli zaželeni napovedani izid in se izognili nezaželenemu izidu.

Preprečevanje kriminalitete vsebuje dva različna procesa, če je cilj izvajanja prevencije spreminjanje človekovega vedenja. Prvič, identificirati je treba vzroke kriminalitete in drugič, strinjati se je treba glede ukrepov, s katerimi bi naj preprečili kriminaliteto. Doseganje konsenza glede vzrokov in ustrezne preventivne dejavnosti je daleč od resničnosti.¹⁵ K. Pease (1994), eden od vodilnih angleških ocenjevalcev pobud za preprečevanje kriminalitete, je ugotovil oz. priporočal previdnost glede vsakega poskusa iskanja univerzalnih odgovorov glede uporabe tehnik in opozoril na nevarnost omejevanja kriminalne prevencije na ozke definicije kaznivih dejanj. Podobno ugotovimo, da je kriminalna prevencija dejavnost, ki jo označujejo difuzne kombinacije teorij in praks. Previdnost glede enostavnega in splošnega opredeljevanja kriminalne prevencije je v tem smislu torej modra.

Trenutno je najbolj aktualna delovna definicija kriminalne prevencije Van Dijka in De Waarda (1991), ki trdita:

“Preprečevanje kriminalitete je skupek vseh zasebnih pobud in dejavnosti države, razen izvrševanja kazenske zakonodaje, z namenom zmanjšanja škode, ki jo povzročajo dejanja, ki jih država določi kot kazniva.”

Tu se lahko vprašamo, ali je ta opredelitev zadovoljiva, saj nedvoumno izključuje izvrševanje kazenske zakonodaje (in s tem tudi kaznovanje) iz pojmovanja kriminalne prevencije, saj je še vedno izvrševanje kazenske zakonodaje pomemben del sodobnih strategij nadzorovanja kriminalitete.

Garland (1990) ugotavlja, da ima kaznovanje več ciljev, vendar je primarni cilj instrumentalno vplivanje na zmanjšanje prestopniškega vedenja. Zaradi tega je treba razmišljati o kaznovanju kot preprostem sredstvu za doseg cilja - zakonitega izvajanja formalnega nadzorstva oz. nadziranja storilcev kaznivih dejanj in kriminalitete.

¹³ Je obdobje od industrializacije do približno okoli 1970. Na zahodu je to obdobje označeno s kapitalistično industrializacijo in imperializacijo, urbanizacijo, sekularizacijo (izguba verskega ali cerkvenega značaja), omejenimi oblikami demokracije in državo blagostanja. V tem obdobju je bilo prevladujoče mišljenje, da je mogoče družbene in “naravne” probleme reševati s pozitivističnimi orodji in racionalnostjo. To obdobje označuje tudi vera in napredek.

¹⁴ Za post moderno je značilno poudarjanje negotovosti, dvoma in globok relativizem.

¹⁵ Znani so primeri slovenske prakse na področju preprečevanja mladoletniškega prestopništva, ko ni bilo mogoče doseči soglasja med policijo, socialnimi službami, šolami in drugimi institucijami glede obravnavanja problematike in pristojnosti posameznih strokovnjakov.

Kriminalna prevencija, ki jo izvajajo policisti (izvrševanje zakonov), je glavni predmet klasične in neoklasične kriminološke miselnosti. V tem smislu kritiki govorijo o imperializmu kriminalne prevencije v policiji in kazenskem pravosodju. Cohen (1985) govori o "Mickey Mouse" konceptu, katerega označuje pojmovanje družbenega nadzorstva od socializacije otrok pa do izvrševanja smrtne kazni. Lowman (1987) ugotavlja, da do takega pojmovanja družbenega nadzorstva ni prišlo zaradi preširokega polja in raznolikih ukrepov, katerih učinkov ni mogoče več zanesljivo in popolnoma veljavno analizirati oz. preučevati.

Najbolj popularna klasifikacija kriminalne prevencije v smislu izvajanja prakse je razlikovanje med situacijskimi in socialnimi strategijami (socialne strategije so pogosto razumljene kot preprečevanje kriminalitete v skupnosti). Takšno imenovanje ukrepov na prvi pogled izgleda nekaj novega, čeprav glede ukrepov vsebuje precej stare ideje za preprečevanje kriminalitete.

Situacijsko preprečevanje kriminalitete je usmerjeno v zmanjševanje možnosti z npr. montažo tehničnih sredstev za nadzorovanje javnih prostorov kot so parkirišča in nakupovalni centri, da bi zmanjšali možnost za tatvine vozil in kazniva dejanja zoper potrošnike.

Socialne strategije preprečevanja kriminalitete se usmerjajo v spreminjanje družbenega okolja in motivacije storilcev. Pobude vsebujejo npr. ustanavljanje klubov za mlade, da "ustrezno" zaposlijo potencialne prestopnike, da okrepijo agense socializacije - od družine, do vrstnikov, šole, društev ipd.

Obe, situacijska in socialna prevencija uporabljata multiagencijski pristop, ki je načrtovan, koordiniran. Enoorganizacijski oz. enoagencijski pristopi so redki, primer za to pa je policijska prevencija kriminalitete. Znano je, da je treba delovati na več področjih, uskladiti ukrepe različnih služb in akterjev pri izvajanju kriminalne prevencije, v nasprotnem primeru se pokaže, da levica ne ve, kaj dela desnica. Zavedanje o tem bi moralo biti prisotno pri vseh snovalcih kriminalitetne politike.

Skupno obema strategijama je, da zagovorniki obeh trdijo, da s kriminalno-preventivnim ukrepanjem storijo manj škode kot retributivno kazensko pravosodje. Značilno je tudi usmerjanje na ulično kriminaliteto in specifične kategorije storilcev (mladi, moški iz delavskega razreda) in to bolj kot na druge oblike škode v družbi in storilce zapletenejših kaznivih dejanj.

Prevladujoči pristop severnoameriške kriminologije pri klasifikaciji kriminalne prevencije je analogija z epidemiološkim modelom iz medicine. Weiss (1987) govori o primarni, sekundarni in terciarni prevenciji kriminalitete.

Primarna prevencija vsebuje ukrepe za zmanjševanje možnosti za kriminaliteto brez posebnega usmerjanja na prestopnike. Gre za ukrepe, usmerjene na določena kazniva dejanja ali kriminalne dogodke. Ta pristop se povezuje tudi s Hindelangovo teorijo (1978) o načinu življenja, v kateri je pozornost usmerjena na potencialne in dejanske žrtve nasilniške kriminalitete.

Sekundarna prevencija se ukvarja z vzgojo in vplivanjem na ljudi preden storijo kaznivo dejanje. Tu gre za preprečevanje prestopništva.

Terciarna prevencija se usmerja na prekinitev kriminalnih karier ali zmanjševanje resnosti kršenja zakonov npr. z obravnavo znanih storilcev kaznivih dejanj.

Obe, sekundarna in terciarna prevencija, sta usmerjeni na obravnavanje prestopnikov.

Tonry in Farrington (1995) navajata drugačno tipologijo strategij kriminalne prevencije. Razlikujeta med štirimi glavnimi strategijami: izvrševanjem zakonov, razvojno prevencijo in skupnostno ter situacijsko prevencijo.

Za razliko od Van Dijka in De Waarda vključujeta v splet kriminalnopreventivnih prizadevanj tudi policijo in kazensko pravosodje. Van Dijk in De Waard namreč trdita, da za policijo ni prostora v tem okviru, saj je predmet druge kriminološke poddiscipline - policijskih študij (angl. police studies). Tonry in Farrington se s tem ne strinjata in to označujeta kot rigidno znanstveno ortodoksnost. Poleg tega tudi ugotavljata, da poleg policijskega dela in kazenskega pravosodja prevladujejo tri glavne tipologije kriminalne prevencije. Te so: razvojna, skupnostna in situacijska prevencija.

Pri razvojni prevenciji imamo v mislih intervencije, ki so oblikovane za preprečevanje nezaželenega vedenja potencialnih prestopnikov, posebej z usmerjanjem na dejavnike tveganja in zaščitne dejavnike, izhajajoč iz študij o človekovem razvoju.

Skupnostna prevencija vključuje intervencije za spreminjanje družbenih pogojev, ki vplivajo na prestopništvo v skupnosti, kjer ljudje živijo in delajo.

Situacijska prevencija je namenjena zmanjšanju kriminalitete z ukrepi za zmanjšanje možnosti in povečanjem tveganja za storilce kaznivih dejanj.

Bottoms in Wiles (1996) izjavljata, da ne težita k popolni tipologiji, ampak le razvrščata dejavnosti kriminalne prevencije v sodobnih družbah pozne moderne dobe. Ugotavljata, da obstajajo dokazi o tem, da kriminalna prevencija ni izključna dejavnost države in njenih institucij. Avtorja razlikujeta med štirimi tipi sodobnega preprečevanja kriminalitete:

- obrambne strategije (ključavnice za volan v osebnih avtomobilih, zasebna varnost, sosedske straže)
- varovanje in nadzorovanje (usmerjeno policijsko delo na potencialne storilce ali oškodovanke, tehnično nadzorovanje, odzivanje na potrebe strank)
- ustvarjanje novih oblik družbenega reda (multiagencijsko sodelovanje pri vzdrževanju reda, javno in zasebno partnerstvo, izključevanje problematičnih posameznikov, pobude za javno varnost)
- preprečevanje prestopništva (predšolski programi, programi za odvrčanje mladih prestopnikov, delo z rizičnimi posamezniki in skupinami)

Predstavitev različnih tipologij ima namen opozoriti bralca na različne poglede uglednih kriminologov na kriminalno prevencijo. Poleg razlik v tipologijah oz. kategorizaciji kriminalno preventivnih ukrepov, se kot večji problem kaže nesoglasje med znanstveniki, praktiki in politiki. Kriminalna prevencija je pogosto predmet dviganja političnih točk, saj politični govori vsebujejo obljube za zmanjšanje kriminalitete, večjo varnost v skupnosti, povečano situacijsko in socialno prevencijo in sodelovanje različnih služb pri preprečevanju kriminalitete.

Muncie (1994) poudarja, da npr. preprečevanje kriminalitete pri mladih vsebuje bolj negativni predznak (diskurz o preprečevanju, zmanjševanju, nadzoru, redu, zakonu, strahu) kot pa pozitivni predznak (pozitivne usmeritve v družbeni pra-

vičnosti, izboljšanju življenjskih pogojev, vključevanju in naložbah, ki temeljijo na napredni socialni politiki).

Sklepno razmišljanje

Razprava o kriminalni prevenciji je opozorila na meje in nasprotja glede kriminalne prevencije. Vstopili smo v zmedeni svet sodobnih znanstvenih razprav o kriminaliteti. Pomembno je, da spoznamo, da je negotovost lahko razlog za ovire pri pojmovanju in razumevanju prizadevanj za zmanjšanje kriminalitete v družbi. Preprečevanje kriminalitete je treba preučevati v spreminjajočih se družbenih in političnih razmerah ter kot ideološki konstrukt in vrsto sodobnih socialnih praks.

Preprečevanja kriminalitete torej ni mogoče obravnavati ločeno od ideoloških in zgodovinskih okoliščin ter korenin sedanjih razprav o preprečevanju kriminalitete in dejavnikih kriminalitete. Treba je upoštevati razprave o preprečevanju kriminalitete in o izvajanju institucionalne prakse, saj je preprečevanje kriminalitete tudi močno politično orodje, ki vpliva na institucionalno prakso glavnih "kriminalno preventivnih" služb.

Na prvi pogled preprost problem preučevanja kriminalne prevencije tako postaja vse bolj zapleten in potreben multi in interdisciplinarnega preučevanja.

LITERATURA

- Beck, U. (1992): *Risk Society*, Sage, London.
- Bottoms, A., Wiles, P. (1996): *Crime Prevention and Late Modernity*, v: T. Bennett (ur.), *Crime Prevention: The Cropwood Papers*, Cambridge, Cropwood.
- Christie, N. (1993): *Crime Control as Industry: Towards Gulags Western Style?*, London, Routledge.
- Cohen, S. (1985): *Visions of Social Control*, Cambridge, Polity.
- Davis, M. (1990): *City of Quartz: Excavating the Future of Los Angeles*, London, Verso.
- Eklblom, P. (1996): *Towards a Discipline of Crime Prevention: A Systematic Approach to Its Nature, Range and Concepts*, v: *Crime Prevention: The Cropwood Papers*, ur.: Bennett, T., Cambridge, Cropwood.
- Garland, D. (1990): *Punishment and Society*, Oxford, Clarendon Press.
- Glueck, S., Glueck, E. (1936): *Preventing Crime: A Symposium*, New York, McGraw Hill.
- Hindelang, M., Gottfredson, M., Garofalo, J. (1978): *Victims of Personal Crime: An Empirical Foundation for a Theory of Personal Victimization*, Cambridge, Ballinger.
- Hughes, G. (1998): *Understanding Crime Prevention, Social Control, Risk and Late Modernity*, Open University Press, Buckingham.
- Jones, T., Newburn, T., Jones, T. (1994): *Democracy and Policing*, London, PSI.
- Lowman, J., Menzies, R., Palys, T. (1987): *Transcarceration: Essays in the Sociology of Social Control*, Aldershot, Gower.
- Morrison, W. (1995): *Theoretical Criminology: From Modernity to Post-modernism*, Cavendish Publishing Ltd., London.
- Muncie, J., Coventry, G., Walters, R. (1994): *Politics of Youth Prevention: Developments in Australia and England and Wales*, ur.: Noaks, L., Levi, M., Maguire, M., v: *Contemporary Issues in Criminology*, Cardiff, University of Wales Press.

- Pease, K. (1994): Crime Prevention, v: The Oxford Handbook of Criminology, ur.: Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R., Oxford, Clarendon Press.
- Radzinowicz, L., Wolfgang, M. (1971): Crime and Justice, Vol. 2, New York, Basic Books.
- Sutton, A. (1994): Crime Prevention: Promise or Threat?, Australian and New Zealand Journal of Criminology, 27, str. 5-20.
- Tonry, M., Farrington, D. (1995): Strategic Approaches to Crime Prevention, v: M. Tonry, D. Farrington (ured.), Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime, Chicago, University of Chicago Press.
- Van Dijk, J., De Waard, J. (1991): A Two-dimensional Typology of Crime Prevention Projects, Criminal Justice Abstracts, September, str. 483-503.